

פרוטוקול מס' 97

מישיבת ועדת החוקה, חוק ומשפט
מיום ב', יג' בשבט תשל"א - 8.2.71, שעה 9.00

נכחו:

חברי הוועדה:

י.ש. בן-מאיר - היו"ר
א. אנקוריון
ש.ז. אנרמוב
י. ארידור
ג. האוזנר
ב. הלוי
ש. פרידמן
י.ה. קלינגהופר
י. קורן

סוזמנים:

א. ידין - המשנה ליועץ המשפטי לממשלה
י. קרפ - משרד המשפטים
נ. רקובר - היועץ למשפט העברי,
משרד המשפטים
ס. ארן - משרד המשפטים
י. צוריאלי - משרד הסעד
גב' ליאון -

ח. ביתן

רשמה:

סדר היום:

(א) חוק לתיקון פקודת החוק הפלילי (מס' 33),
תשל"א - 1970.

(ב) חוק לתיקון פקודת החוק הפלילי (מס' 31),
תשל"ל - 1970.

היו"ר י.ש. בן-מאיר:

אני פותח את הישיבה.

חוק לתיקון פקודת החוק הפלילי (מס' 33)

סעיף 1 - 186ב'

היו"ר י.ש. בן-מאיר:

חבר-הכנסת בן-פורת הציע להוציא
בן משפחה מסגרת הסעיף; חבר-הכנסת
ארזי - להגדיר "קטין" כילד עד גיל 14-15, וחבר-הכנסת ביבי להוציא
גם מוסר ולהקטין את העונש.

גב' ליאון:

לפני מונחת הצעת התזכיר. מטרת המשרד
היתה למנוע מסירת ילדים לאימוץ שלא
באמצעות פקיד סעד. כאן רוצה אני להעיר הערה כללית. התנהל ויכוח
בוועדה, ואני מאוד מסכימה לאלה שהסתייגו מהמונח "הסכמה". פקיד הסעד
אינו רשות שיפוטית. הוא מוגדר כעובד מוציאאלי וגם מחוץ האתיקה המקצועית
שלו. אין הוא יכול להיות רשות שיפוטית. אם אומרים "בידיעת פקיד הסעד"
או "באמצעות פקיד הסעד", הרי שפקיד הסעד יכול להמליץ בפני בית המשפט
לנקוט אמצעים, כגון סתן צו אימוץ. הכוונה בשום אופן לא היתה ולא תוכל
להיות שפקיד הסעד יתן הסכמתו או לא יתן הסכמתו לאימוץ.

אם לחזור להצעה עצמה, הרי הכוונה היתה
למנוע אותם מקרים של מסירה פרטית היוצרים מצבים קשים, אשר למרות
שבית המשפט מתמודד אחר-כך עם, קשה יותר להוציא מסקנות לגביהם מאחר
שהעובדות נקבעו כבר על-ידי קשר בין המשפחות. נוסף לכך פקיד הסעד אינו
חייב להיות דווקא עובד ממשלה, וזאת אני אומרת לאותם אנשים החוששים
מאילו מונופוליזציה של מסירת אימוץ על-ידי גוף אחד בלבד.

נאמר כבר שאין זו תופעה שיש לה מיסדים
רחבים, אך באותם מקרים שהיא קורית המצבים הם די חמורים, כי בארץ
יכולה כיום משפחה לאמץ ילד כשאינן מביעה בריאותית, פיזית או נפשית,
כולל גיל מבוגר, באמצעות סוכנות. בהצעת התזכיר היתה כתוב "הורה המוסר,
או המרשה למסור ילדו הקטין לזולתו שאינו שאירו, בכוננה לוותר על
זכויותיו כהורה, או להשתמש מחובותיו כהורה כלפי הילד, ושלא באמצעות
פקיד סעד ולשם אימוץ, דינו - מאסר שלוש שנים...". ב(3) מובאת הגדרה
של "שאי" לענין (2) האומרת: "שאי" - הורה והורה של בן הזוג, לרבות
הורה חורג והורה מאמץ, בן, אח או אחות".

היו"ר י.ש. בן-מאיר:

איך מעבירים ילד לשם אימוץ לפי חוק
אימוץ ילדים?

גב' ליאון:

סה שמוסדר בחוק אימוץ ילדים הוא דק
נושא הכספים, ונאמר בו שאם מקבלים או
נותנים כסף הדין הוא שלוש שנות מאסר.

הצעת החוק שביקשנו אותה באה למעשה
לראוה לכך שהורים לא יוכלו לנהוג בילדיהם כבחפץ שמעבירים מאדם לאדם
בלי שמישהו בודק זאת. אצלנו היה כתוב "למי שאינו שאירו". דומני
שחבר-הכנסת הדינג העיר גישיבה הקודמת שיש פגם בכך שאין כיום שום חובה
על אדם להודיע שהוא מוסר את הילד. קיימת אפנים חובה כזאת לגבי מי
שמקבל את הילד והיא נקבעת בסעיף 8 לחוק הפיקוח על מעונות, אך אינה חלה
על מי שמוסר ילדו, וצריכים לקבוע איזו שהיא תקופה סבירה בנדון. ברור
שאין הכוונה לתקופת מעבר קצרה. אם כן, אנו מדגישים שחובת ההודעה
חלה רק על המקבל.

הערה כללית - כשדובר בישיבה הקודמת על
הורות ביולוגית מול הורות מאמצת, הוגדרו המאמצים כבעלי מעמד משני
והובעו דעות שהאם הגדועה ביותר טובה יותר מאם מאמצת. רציתי רק להעיר
מחוך נסיוני שאין זה תמיד כך. בלי להיכנס להערכות של טוב יותר או רע
יותר, אני חושבת שההורים המאמצים בארץ ובעולם מוכיחים עצמם כהורים
בעלי יכולה ומסירות לילדים לפחות במידה שווה להורים ביולוגיים. כמובן,

יש תמיד יוצאים מן הכלל. זאת הערה כללית שראיתי צורך להעיר אותה גם אם היא אינה מתייחסת לחוק עצמו.

סר צוריאל:

הצעת החוק כמות שהיא עונה על הרבה צרכים המתעוררים תוך כדי עבודה ומכסה תחומים שונים שאנו נתקלים בהם בעבודה יום יומית. לעומת זאת אין הצעת החוק עונה על שאלה אחרת, וזאת השאלה היסודית אם רוצים למנוע בכלל מסירת ילד לאימוץ על-ידי כל אדם, מלבד פקיד סעד. זו בעיה היורדת לשורש העניין של מסירת ילדים לאימוץ. אנו מוטרדים על-ידי כך שהעניינים באים לטיפולנו כשהילד נמצא אצל משפחה מזה שנה-שנתיים, ואז אין לנו ברירה אלא לתת תוקף למצב שנוצר.

כאמור, הצעת החוק מכסה הרבה תחומים, למשל המקרה הבא: יש לנו עכשיו משפט של הורים שעשו הסכם אצל עורך-דין שהם מוסרים את ילדם להחזקתו ולטיפולו של זוג מארצות-הברית עד שיגדל ושהם מרשים לזוג זה לקחת את הילד לארצות-הברית. בהסכם זה לא מדובר לא על תמורה ולא על אימוץ, ולא רק שלא מדובר על אימוץ, אלא להיפך - יש בהסכם סעיף מפורש האומר כי האמור בהסכם זה אינו בא לפגוע בכל הזכויות המשפטיות של ההורים, משמע שהאימוץ מוצא במפורש. בין השאר כתוב שההורים שומרים לעצמם את הזכות לקבל את הילד חזרה. כיצד בא הדבר לידיעתנו? הוגשה בקשה לדרכון עבור הקטין לבד, כי אותם בני זוג אינם אפוטרו פטים שלו והוריו אינם נוסעים איתו. משרד הפנים פנה אלינו וביקש לבדוק את העניין, ולאחר בדיקה מצידנו ביקשנו וקיבלנו צו עיכוב יציאה מהארץ. המבקשים נסעו לארצות-הברית ועכשיו הם חזרו, אך שוב לא פנו למשרד אלא פעלו בכל מיני גשרים אחרים. הצעת החוק שלפנינו עונה על מקרה זה.

ב. הלוי:

האין זה אימוץ מוסווה, אימוץ דה-פקטו?

סר צוריאל:

- כן.

ב. הלוי:

איני מתייחס ברגע זה לניסוח כי אם לרקע העובדתי של העניינים. למעשה המטרה היא מעין אימוץ, אימוץ חלקי או משהו בכיוון של אימוץ. הבנת מהגב' ליאון שחוק זה משלים באופן שלילי את ההוראות הפוזיטיביות של חוק האימוץ. כלומר, חוק אימוץ ילדים קובע איך נעשה אימוץ חוקי, והצעת חוק זו מסננת הרבה דברים פסולים. חסרה לנו עכשיו הוראה שתמנע עקיפה של החוק הזה על-ידי שלא הולכים לבית המשפט. האם זה כל מה שהצעת החוק באה לדון בו?

סר צוריאל:

הצעת החוק כוללת כל התחומים שהזכירה גב' ליאון, כולל המקרה שהוספתי, אבל אין היא עונה על הנקודה, שהיא הביאה כאן לתשומת לבכם ושהיא רואה אותה כנקודה חשובה, היינו העובדה שאין כיום איטור בחוק למסור ילד לאימוץ שלא באמצעות פקיד סעד.

גב' ליאון:

ברצוני להבהיר נקודה זו על-ידי דוגמה מאוד קיצונית בחיפה. ילד יהודי נמסר בהסכמה מפורשת לאימוץ לזוג סקוטי בנצרת, ואיש לא ידע על כך עד שהילד הגיע לגיל 6. כשנודע הדבר היה הילד קשור מאוד לזוג זה, והיועץ המשפטי עמד בפני דילמה אם לקרוע את הילד מהוריו המאמצים - מדובר באימוץ לא משפטי - כשהוא ילד יהודי ולתת להורים אלה לצאת לבד את הארץ, וכאן גבר הצד האנושי וניתנה הסכמה להוציא את הילד מהארץ בתנאי שהוא יגדל כיהודי ושדב סקוטי ידאג שהוא יבקר בבית-ספר יהודי.

א. יריין:

הצעת החוק שלפניכם באה להילחם במקרים בהם יוצרים אנשים יחסי אימוץ דה-פקטו בלי לעבור את השלבים הפורמליים של חוק אימוץ ילדים. בהקשר זה דיברתי כישיבה הקודמת על שתי נקודות ועכשיו ברצוני לחזור ולהדגיש את הנקודה השניה. אין זה רק עניין של ביקורת בית-המשפט שהיא, כמובן, חיונית וחשובה, ובחוק האימוץ נראה היה לנו שרק בית המשפט צריך להיות מוסמך לעשות אותן הבדיקות הדרושות כדי להכריע בשאלה הגורלית בשביל הילד אם יהיה אצל ההורים המאמצים או לאו; העניין הוא גם שאנו רוצים לעודד

א. ידין:

את מוסד האימוץ הרשמי והפורמלי להילחם בהסדרים העוסקים את חוק האימוץ, גם בסובן הפניה לבית המשפט וגם בסובן יצירת יחסים משפטיים בין המאמץ והמאומץ. הגב' ליאון רואה פגם מסויים בהצעת החוק, ובוודאי יש עוד פגמים. הנקודה שהיא הציעה נראית לי, על כל פנים בשלב זה, אולם אין היא ענין לחוק זה. אין זה ענין של החוק הפלילי כי אם של חוק האימוץ או של החוק הפיקוח על המעונות. ייתכן ששם לא הושלם הדבר כי רק לגבי צד אחד נאמר שיש חובה למסור הודעה. אני מציע שהוועדה לא תטפל בכל מיני נושאים אחרים שאינם לפנייה ושאלין זה רצוי לדון בהם דרך אגב, אלא נשב במיוחד על נושא זה, מסדר הסעד יעבר אותו ונמצא לו את המקום המתאים, בין בחוק אימוץ ילדים או בחוק הפיקוח על המעונות ובין בחוק מתאים אחר.

אני מציע שנמשיך לדון במה שמוצע בהצעת החוק, וזה ענין אכיפת האימוץ הרשמי. איני טוען שהנוסח המוצע הוא הטוב ביותר ואי-אפשר לשנותו, אבל מבחינת התוכן הכללי אני חושב שההצעה, גם אחרי ההסברים ששמענו כאן, מתאימה לאותה מטרה שלשמה נדק לשמה היא באה. בכרוונה תחילה לא הכנסנו כאן חריגים נוספים, כי אף אם מדובר באח או אחות, אנו רוצים שהאחות תאמץ את הילד, שמסדר הסעד יוכל לעשות את הבדיקות המוקדמות ושייוצר המצב המשפטי המתבקש, כדי שהילד לא ימצא עצמו זרוק לפתע במקרה שהאחות מתחננת, נוסעת לאמריקה או שהיא מחליטה שכבר אינה רוצה בו בגלל שהתחצף אליה. מפני זה לא רצינו להרחיב את המסגרת וביקשנו לאכוף את האימוץ הרשמי אפילו מדובר בקרובים.

אני נזכר במה שאמר חנר-הכנסת קורן בישיבה הקודמת. כמוכן, אין המצב זהה לגמרי אם מוסרים את הילד לאחות או לסבא של הילד מפני שיש פרזומפציה מסויימת, כי כיוון שמדובר בצדד או באחייין, הרי הסבא או הדודה לא יתנכרו לפתע לילד. זה, כמוכן, פחות מסוכן מאשר אם מדובר על אנשים זרים לגמרי, אבל לפי התפיטה של חוק אימוץ ילדים אין זה שונה עקרונית מהמקרה של מסירת ילד לאדם זר, ומפני זה אנו מצידנו מתנגדים להוספת חריגים אלה. אני אומר דברים אלה לא רק מפני שהממשלה הגישה את הצעת החוק בצורה זו, אלא גם מפני שלא צדין להרחיב את חוג האנשים היכולים לקבל את הילד לאימוץ בפועל בלי שזה יהיה אימוץ גם באופן פורמלי.

אשר לנקודה של הודעה לפקיד סעד, דיברנו על כך בפעם האחרונה, וגם הגב' ליאון הסבירה שוב שההודעה לפקיד הסעד אינה יכולה לפתור את הדבר, כי אם אדם פונה לפקיד הסעד - ואפילו מתנים זאת בהסכמתו של הפקיד ולא רק בידיעתו - הוא בעצם אינו עושה שום דבר בכך, וזאת עדיין אינה התחלה של הליכי אימוץ רשמיים, כי לא היתה לו כוונה לעשות אימוץ. יש אפשרות לעשות אימוץ לפי חוק אימוץ ילדים על-ידי שמודיעים למשרד הסעד על הימצאות הילד כדי שתתחיל לרוץ תקופת ששת החודשים של החזקה למעשה, שהיא תנאי מוקדם למתן צו אימוץ על-ידי בית המשפט.

ג. האוזנר: בדצרוני להתייחס לסעיף 186א.

היו"ר י.ש. בן-מאיר: סיימנו כבר את הדיון בסעיף 186א.

ג. האוזנר:

אני רק רוצה להביא לתשומת לב הוועדה בעיה מסויימת. הנוסח המוצע יש בו כדי לעשות לעבריינים אנשים שאינם צריכים להיות מוחזקים בעבריינים, ואניא לדוגמה מקרה שידוע לי. במשפחה ירושלמית יש אם צעירה שהתגרשה מבעלה ואב שכפר באבהותו על הילדה. האם לקחה במחלת עצבים ורוח, שאולי היא תתרפא ממנה אי-פעם, אבל עכשיו היא זקוקה לאשפוז מדי פעם. אמבתה, היא עצמה חולנית מאוד. נמצא זוג אנשים שקיבלו את הילדה על מנת לנסות לגדל אותה בהסכמת האם והסבתה, מתוך כוונה שברבות הימים גם ייעשה אימוץ. כסף לא ניתן, אבל ניתנה התחייבות, שאם תזדקק האם לטיפול רפואי, יקמו בו המאמצים או המחזיקים של הילדה. לגבי האימוץ אין קושי להשיג אישורו של בית המשפט, כי כיום כתוב בחוק שבאישור בית המשפט

ג. האוזנר:

מותר גם לתת תמורה או שווה-תמורה, וברור שבהסכם הנדון מדובר בשווה-תמורה, כי זה כבר עולה כסף להורים המחזיקים. אולם בתקופה הראשונה, תקופת ההחזקה, הרי לפי נוסח סעיף 186א"ה הצדדים הנוגעים בדבר הם עבריינים, ואני חושב שאינם צריכים להיות עבריינים. אני מסכים שאין זה יכול להיות שטח הפקר ושדרוש פיקוח, אבל צריך גם שמישהו יוכל להתיר הסדר כזה שהוא לטובת הנוגעים בדבר, מה גם שתקופת ההחזקה בפועל חיונית והכרחית כדי לעבוד אחר-כך לאימוץ. אם כן, אם יישאר 186א"ה כמות שהוא, עלול הדבר לגרום עוול במקרים מסויימים.

לסעיף 186ב"ה - אם מעביר ההורה את הקטין לידו או לקרוב משפחה מתוך כוונה לפרוק מעצמו את חובותיו או זכויותיו כלפי הקטין, ואפילו יהיה זה לתקופה מוגבלת בה נמצא ההורה במצוקה, יהווה מעשה זה עבירה לפי הסעיף כפי שהוא מנוסח עכשיו.

א. ידין: אין הוא פורק ולא כלום מעצמו.

ג. האוזנר:

ההורק פורק מעצמו את חובותיו כלפי הקטין. אפילו בפקודת החוק הפלילי יש סעיפים הקובעים את חובות ההורה, ויש גם הוראות חוק אחרות הקובעות זאת. הרי המקרה הפשוט בלכוד בחוק זה. נניח שמדובר בעולה חדש שיש לו קרוב משפחה מסודר בארץ, והוא מעביר אליו את ילדיו לתקופה מסויימת עד שהוא יסתדר בארץ ופורק מעצמו את חובותיו. המקבל את הילד או את הילדים מקבל על עצמו למלא את חובות ההורה בתקופה מסויימת. פורמלית מהווה מעשה כזה עבירה, וקשה להסכים שמעשה כזה יהווה עבירה.

מר צורניאלי:

האם העובדה שההורה מוסר את הקטין לקרוב משפחה אינה מצביעה דווקא על

דאגה לקטין?

ג. האוזנר:

אפשר שזה כך, אבל אפשר גם לומר אחרת, ועצם העובדה שהסעיף סובל גם פירוש כזה וגם פירוש כזה מצביעה על כך שאנו צריכים לנסח אותו ביתר הקפדה.

ב. הלוי:

אני חושב שבישיבות קודמות הוטעו אחדים מאתנו קודם על-ידי המלים "ושלא לשם אימוץ". כמובן, גם ביטוי זה סובל שני פירושים, וכפי שאנו נוכחים עכשיו לדעת, הפירוש הנכון הוא: שלא לשם אימוץ רשמי, בדרך החוק. אולם זה לא כתוב. מלים אלה במסגרת חוק פלילי הן בעלות משמעות רחבה מאוד. אם כן, זה ביטוי דו-משמעי, וצריך למצוא במקומו ביטוי קולע יותר.

אני מצדיק בהחלט את כוונת המחוק למנוע עקיפת אימוץ רשמי ולמנוע את התוצאות השליליות של כל מיני מעשים במציאות, והוזכרו כאן דוגמאות שונות, בין שזו מסירת קטין לאנשים פחוץ-לארץ בלי אישור בית המשפט - ובית המשפט כמעט שאינו נותן אישור לכך - ובין שזו מסירה בדרך אחרת. יש דברים שאינם בשיקול דעתו של בית המשפט, ואני סבדיל בין מה שנתון לשיקול דעתו לבין הדברים האוטומטיים המוגדרים בחוק והמגבילים את עצם שיקול הדעת של בית המשפט. אולם דווקא מפני שהחוק מתנה הרבה תנאים, מצויים מקרים רבים בהם עושים אימוץ דה-פקטו בלי לפנות לבית-המשפט, וזאת לא רק מפני שחוששים שהשופט יהיה אולי בדעה אחרת מאשר ההורים, אלא גם משום שאי-אפשר לעשות את האימוץ ממש לפי החוק, ומכיוון שכך עושים אימוץ בלתי חוקי. אפשר היה לומר - הנוסח בו אשתמש אינו מתאים לטכניקה הנהוגה בחוקים שלנו, וצריך יהיה למצוא את הנוסח המשפטי המתאים - כי הורה או אפוטרופסו של קטין המוסר את הקטין, או מרשה למסרו, למי שאיננו הורה או אפוטרופסו, בכוונה ליצור על-ידי כך תנאים של אימוץ דה-פקטו או אימוץ בציגוד להוראות חוק אימוץ ילדים, דינו מאסר שלוש שנים.

אם לא יכתב משהו מעין זה שהצעת - היינו "בכוונה שהילד יאומץ למעשה" או "בכוונה שהילד יאומץ שלא כדין" - ויכתב במקום זה "ובכוונה לפרוק מעצמו זכויותיו או חובותיו כלפי הקטין",

הרי כבר נאמר שעל כל הורה ואפוטרופוס מוטלת החובה ועם זאת הזכות, והמעשה כולל בדרך-כלל את הכוונה. בדרך-כלל לא קשה להוכיח את הכוונה, ויש פסיקה של בית המשפט בנדון. אם אדם מוסר ילדו והוא פטור למעשה ספרנסתו, זה בוודאי נעשה על-ידו מתוך כוונה לפרוק מעצמו את חובותיו, אף-על-פי שלפי הדין הוא לא פרק מעצמו את חובותיו גם אם כתב זאת במפורש בחוזה. לכן, גם אם לא כתב ההורה את הדבר אלא התכוון שמי שיפרנס את הילד זה יהיה מישהו אחר ולא הוא, הוא פורק בכך את חובותיו מעצמו, וזה כולל גם מקרים של תום לב. דובר כאן בוועדה על "קרובים", וזה בא כדי להבדיל בין מקרים בהם לא התכוון כלל המחוקק לאכוף אימוץ - כגון שוטרים ילד מפאת מחלה או מסיבות משפחתיות בלי לחשוב בכלל שזה לצמיתות - לבין מקרים אחרים. אם זוג עומד בפני גירושין, הוא יכול למסור את הילד למוסד או לקיבוץ. זה לא הורה ולא אפוטרופוס. אולם במקום למסור אותו למוסד יכולים ההורים למסרו גם למשפחה שאינה משפחה אומנת באופן סטטוטורי, אבל היא משפחה אומנת דה-פקטו. עלינו להחליט היכן הגבול. מכל מקום המלים בהן משתמש הסעיף רחבות כל כך, שכל זה אסור מלכתחילה, ואם מדובר במקרה שהזכרתי של מטירת קטין לזמן-מה מפאת מחלה, בוודאי שאי-אפשר להצדיק את האימור.

לגבי המלים "שלא לצמיתות" כבר העירו שאין הכוונה לצמיתות באופן טכני אלא עד לבגרות. אולם הביקורת של אחדים מאתנו אינה כל כך ניסוחית, אלא היא ביקורת על כך שלא בולט הכיוון החד-משמעי של אכיפת אימוץ, וחסר המבחן המשפטי הכרוך איך יוכל בית-המשפט לקבוע לפי זה מה אסור ומה מותר. עלינו לקבוע מה שאנו מתכוונים לקבוע בשפה משפטית ככל האפשר.

י. ארידור:

אני שותף לאי-שביעות הרצון מהנוסח שלפנינו. לא הייתי מציע להוסיף "שלא לטובת הקטין", כפי שהוצע בישיבה הקודמת, כי זה לא יתקן את הנוסח. גם לא הייתי מציע שנאמץ בצורה של נוסח חוקי את אפשרות הפריקה העצמית של חובות וזכויות, שהיא כן למען טובת הקטין, כי זה מנוגד לכל ההשקפה שלנו - גם הפרגמטית וגם המשפטית - לגבי גידולם של קטינים. מה שקובע אינו הכוונה לפרוק את הזכויות או החובות, אלא הכוונה המעשית להתפטר מגידול הקטין בפועל, גם אם אינו מתכוון לפרוק מעצמו את החובה או את הזכות להוריש משהו לקטין. לכן צריך הפתרון להיות מכוון למקרה של התפטרות מהחובה לגדל את הקטין והטלת האחריות על הזולת, ואני מציע - אם כי איני בטוח שנוסח זה אידיאלי - לומר: "בכוונה להעביר לו באופן בלעדי, דרך קבע, את האחריות לגידול הקטין".

צד זה של ההיסטוריה דרך קבע, של התפטרות מאחריות, נמצא גם בסעיף 11(א) לחוק אימוץ ילדים (קצטט) המסמין את בית המשפט לתת צו אימוץ בלא הסכמת הורה, ואיני רואה סיבה לשנות מזה. נוסח זה יענה, למשל, על מקרה של העברת קטין לקיבוץ שהוזכר כאן וגם על מקרה של עקיפת חוק אימוץ ילדים.

היו"ר י.ש. בן-מאיר:

אני שותף לספקות ולהרהורים שהובעו כאן. אינני מסכים עם פרופ' ידין שאיננו צריכים לפתור כאן את הבעיה גם במקרה שנאמר במפורש כי מוסרים את הקטין לשם אימוץ. זאת הבעיה העיקרית שעורר משרד הסעד לענין זה, לאמור, מה שצריכים אנו לעשות הוא למנוע ככל שניתן את האפשרות להעביר קטין, כפי שאמר חבר-הכנסת ארידור, כדי שמישהו אחר יגדל אותו, על-ידי התחמקות מהחוק והתעלמות ממנו.

גם איני גורס בשום אופן את הנלעדיות שעליה דיבר חבר-הכנסת ארידור. אשר למלים "שלא לשם אימוץ", אם נכתוב אותן בסעיף, יכתבו בהסכם "לשם אימוץ", ואם נכתוב "לשם אימוץ", יכתבו "שלא לשם אימוץ", כך שמבחינה פרגמטית זה לא ישנה. לכן אני מציע לכתוב "הורה או אפוטרופוסו של קטין המוסר את הקטין, או מרשה למסרו, למי שאינו הורה או אפוטרופוסו, לתקופה מעל לששה חודשים, שלא באמצעות פקיד הסעד, בכוונה להעביר לזולת את האחריות לגבי הקטין, דינו - ששה חודשים מאסר". אחרי-כן יבואו לצורך סעיף זה שתי הגדרות: "קרוב" - סבא או סבתא, אח או אחות, דוד או דודה (כהגדרה של "שאירו" בחוק הפיקוח על מעונות);

"קטין" בסעיף זה - מי שלא מלאו לו 14 שנה.

כאן הצעתי להוסיף את המלים "שלא באמצעות פקיד הסעד". בכך רוצה אני לפתור אותן בעיות שדיבר עליהן חבר-הכנסת האוזנר בהקשר לסעיף 186א, אבל גם בהקשר לסעיף 186ב. אם זה נעשה באמצעות פקיד הסעד, אין זאת עבירה. כלומר, ההורה יכול לפנות לפקיד הסעד ולומר שהוא רוצה למסור את הקטין למשפחה אומנת, ופקיד הסעד יכול להשיב לו שיעשה כן.

ב. הלוי: פרופ' ידין כבר אמר שאסור לפקיד הסעד לתת תשובה.

גב' ליאון: פקיד הסעד מודיע.

היו"ר י.ש. בן-טאיר: לא כתוב במקום כלשהו כיצד עושים זאת?

גב' ליאון: אין זה מוסדר בחוק. זה הסדר מינהלי גם לצורך אימוץ.

היו"ר י.ש. בן-טאיר: אבל לפי הנוהל מוסרים ילד למשפחה אומנת באמצעות פקיד הסעד. זה נעשה בלי בית משפט. לפי איזה סמכות נעשה הדבר?

י. צוריאלי: האמת היא שזה לפי הסכם, בהסכמת ההורים.

היו"ר י.ש. בן-טאיר: אבל אם יהיה חוק כזה, הרי לפי מה שעושים עכשיו יילך כל הורה לבית הסוהר, וזה לא ייתכן. אני מציע להוסיף "שלא באמצעות פקיד הסעד", כי אם מוסרים באמצעות פקיד הסעד, זה בסדר.

י.ה. קלינגהופר: הערה ניסוחית - איני יודע מה פירוש "לפרוק מעצמו זכויותיו או חובותיו כלפי הקטין", כי זכויותיו או חובותיו של הורה או אפוטרופוס כלפי קטין אינן מבחינת יום-דיספוזיטיבום, אלא מבחינת יום-קוגנס. כלומר, אלה דברים שנקבעו בחוק במישרין, וההורה אינו יכול לפרוק מעצמו לא זכות ולא חובה כלפי הקטין, אלא באותן הדרכים שהחוק קובע. על כן הייתי מציע לכתוב במקום זאת "לפרוק מעצמו קיום זכויותיו או חובותיו". ניסוח זה הולם יותר את כוונת המחוקק.

היו"ר י.ש. בן-טאיר: היתה הצעה גם של חבר-הכנסת ארידור וגם שלי לכתוב במקום "לפרוק" - "להעביר לזולת את האחריות".

ג. האוזנר: אולי "להשתחרר" מתאים לצורך זה.

י.ה. קלינגהופר: זה אותו הדבר, כי משתמע כאילו במובן המשפטי רוצה הוא לפשוט מעליו את זכויותיו או חובותיו. על כן הנוסח "לפרוק מעצמו קיום זכויותיו או חובותיו" מדויק יותר מבחינה זו.

שנית, הייתי מקדם בברכה לו היינו מקבלים סקירה קצרה על המצב המשפטי במדינות נאורות כמו שווייץ, צרפת ואנגליה. עיינתי במספר חוקים ונוכחתי לדעת כי או שאין בהם כלל סעיף מקבלים, או שיש בהם סעיף הבא לשרת מטרה דומה או אותה מטרה, אלא שהוא הרבה יותר מוגדר ולא כל כך רחב. בסעיף שלפנינו נקבעים דיני עונשין מקיפים, ועלול להשתמע מכך כאילו המצב בישראל גרוע כל כך לעומת המצב במדינות אחרות שהיה צריך לבוא עם השוט ביד. דרוש שיקול זהיר מאוד אם המציאות שלנו שונה עד כדי כך שהדבר מצדיק קביעת דין כזה אצלנו, ויש לי הרגשה שאנו יכולים ללמוד מחוקים בארצות אחרות כיצד לסייג זאת. היושב ראש הציע מספר סייגים חשובים מאוד, כגון להביא בחשבון את חוקי הסעד, הקרבה המשפחתית, הגיל וכיוצא באלה, אבל הייתי מציע לבדוק גם מה אומרים בסוגיה זו חוקים של מדינות אחרות.

א. אנקוריון: מה המצב המשפטי כיום? אם באה אשה זרה ומבקשת ויזה כדי להוציא אתה קטין מהארץ, האם עומדים אובדי עצות מול מצב זה?

היו"ר י.ש. בן-טאיר: המצב הוא כדלקמן: בדרך-כלל מקבל קטין דרכון עם האב או עם האם, אבל כדי לקבל דרכון בו יופיע גם הקטין דרושה הסכמת ההורה השני. יש גם מקרים בהם מבקשים ההורים דרכון נפרד לקטין אם הוא למעלה משה חודשים והם צריכים להסביר מדוע. בעבר לא הקפידו, אבל כשהתברר שזה יוצר פרצות, ניתנה לפני מספר שנים הוראה לפנות במקרה כזה למשרד הסעד ולשאל בדרך פורמלית אם ידוע להם משהו על העניין ואם יש להם היסוס. אם יש ערעור של משרד הסעד, משה משרד הפנים את סתן הדרכון ומוגשת בקשה לבית המשפט לעכב את סתן הדרכון.

גב' ליאון: אשר לחומר ההשוואתי שביקש חבר-הכנסת קלינגהופר, לפי עניות דעתי דווקא הארצות האירופיות הן המפנרות ביותר בשטח האימוץ. בשווייץ ובאיטליה היה חוק אימוץ שאמר כי אפשר למסור ילדים רק לאנשים שהם מעל לגיל 50. היום מנסים לתק מצבים שנוצרו, וארצות אלה אינן יכולות לשמש דוגמה. מדינות שונות בארצות-הברית ואנגליה הן המדינות המתקדמות בעניין זה.

היו"ר י.ש. בן-טאיר: כיוון שחבר-הכנסת קלינגהופר ביקש חומר השוואתי, נחזור לעניין זה ביום ב' הבא.

י.ה. קלינגהופר: לסעיף 186א' - סעיף 31 לחוק אימוץ ילדים יוצר בין המאמץ ובין המאומץ אותן הזכויות והחובות הקיימות בין הורים לבין ילדים, וכיוון שבין הזכויות האלה נמצאת גם הזכות להחזיק בילד, הרי סעיף 186א' המוצע חופף במידה מסוימת גם מקרים של אימוץ. אולם זה יוצר גם אי-התאמה, כי לפי חוק אימוץ ילדים אפשר להציע ולתת ולבקש או לקבל תמורה בעד אימוץ ברשות בית המשפט. אם כן, יש ליצור יחס של התאמה בין סעיף זה לבין סעיף העונשין בחוק אימוץ ילדים.

הערתי השניה לסעיף זה היא רק ניסוחית. כתוב "ואין נפקא מינה אם היתה התמורה בכסף או בשווה כסף", וכאן הלכו במידה מסוימת בעקבות סעיף 29 לחוק אימוץ ילדים. מבחינת האחדת המינוח וקרבת החוק המוצע לחוק אימוץ ילדים, יש טעם להשתמש באותה לשון עד כמה שאפשר, אבל מאידך גיסא, נוסח זה הוא בעל משמעות צרה מדי, כי אפשר גם לבקש או לקבל שירות או תמורת הנאה אחרת, וכאן מתייחס אני לחוק השוחד, למשל, המדבר על שירות או טובת הנאה אחרת. אני מבקש לתת את הדעת על זה לפני הבאת הנוסח הסופי.

היו"ר י.ש. בן-טאיר: אני מציע שנראה את ההשוואות גם ביחס לסעיף זה.

(ב) חוק לתיקון פקודת החוק הפלילי (מס' 31)

היו"ר י.ש. בן-טאיר: הוועדה קיבלה את ההצעה להשוות את כולם ולומר במקום "שש-עשרה" - "שבע-עשרה", ויהיה אותו עונש כלפי כולם. לחבר-הכנסת הלוי יש הסתייגות, והוא גם רוצה לנתח לפנינו את פסק-הדין של בית המשפט העליון. מבחינה פורמלית אנו צריכים להחליט אם לעשות רביזיה.

ה צ נ ה

הצעת הרביזיה של ההחלטה לגבי תיקון סעיף 152 - נתקבלה

ג. הלוי: בדברי ההסבר כתוב "על ליקוי זה העיר בית המשפט העליון בע"פ 33/64 (פד"י יח' (2) 434) והמליץ על חקיקה מתאימה". ברצוני להראות שבפסק-דין זה יש בעצם התייחסות לא רק לעניין הסעות בנוגע לגיל, אלא, ואם לומר זאת

בלשון משפטית, /מעביר את הדגש מהאקטוס-ראוס למנס-ראה, ואני בהצעת
רוצה להחזיר את הדגש לאקטוס-ראוס וכתוצאה מזה להסדיר גם את המנס-ראה.

גם

בענין זה ישנו שלושה שופטים: השופט
כהן, השופט אולשק והשופט לנדוי. השופט כהן שכתב את פסק-הדין העיקרי -
יתר השופטים מסכימים אתו חוץ הוספת מספר סלים - אומר כי באותו מקרה
הואשם אדם "בשני פרטי אישום חלופיים בשל מעשה אחד, הוא בעילת ילדה
קטנה. בפרט הראשון הוא הואשם בעבירה לפי סעיף 152(1)(ג) לפקודת החוק
הפלילי, 1936, ובפרטי העבירה נאמר שהילדה היתה למטה מגיל שש-עשרה
שנה; ובפרט השני הוא הואשם בעבירה לפי סעיף 152(3), כפי שתוקן בשנת
תשכ"ב - 1962, ובפרטי העבירה נאמר כי הילדה היתה למטה מגיל
שבע-עשרה שנה."

במאמר מוסד אני כבר רוצה לומר, שאילו היה
כתוב ב-152(3) ר"ק: "כל הנועל בערה למטה מגיל 17, דינו - מאסר עד
חמש שנים", לא היתה נוצרת הבעיה. קושיה זו, כפי שפסק הדין מצביע,
נובעת באופן פורמלי מהמלים היתרות בפסקה (3) "שהיא למעלה מגיל
שש-עשרה". כתוב בפסק-הדין העיקרי: "בית המשפט המחוזי קבע כעובדה,
על-פי ראיות שהיו מהימנות עליו, שהילדה נולדה ביום 26.5.47, כלומר,
הוא קבע לפי ראיות שאין להטיל בהן ספק, כי הילדה היתה בגיל שלמטה
משש-עשרה שנה. ממשיך השופט כהן: "אף-על-פי כן ראה בית המשפט המחוזי
לטוב לפניו שלא להרשיע את המערער בעבירה האמורה בפרט הראשון של כתב
האשום; ולגבי בית משפט זה, הרי הסירוב להרשיעו בעבירה זו כמותו כזיכוי
מן העבירה שהואשם בה. אין לפנינו ערעור על זיכוי זה, ועל כן אין
לנו להרהר אחריו. לעומת זאת ראה בית המשפט המחוזי להרשיע את המערער
בעבירה שהואשם בה בפרט השני של כתב-האישום, היינו לפי סעיף 152(3),
הקובע וזו לשונו: "... האלמנט הראשון של העבירה הזאת הוא שהנערה
שנבעלה היתה בשעת הבעילה למעלה מגיל שש-עשרה שנה. נוכח פני קביעתו
העובדתית של בית-המשפט המחוזי, כי הנערה המדוברת בה היתה בשעת מעשה
למטה מגיל שש-עשרה שנה, אין ההרשעה לפי סעיף 152(3) יכולה לעמוד".
לכן כבה אמרתי פעם בענין זה כי היה פורמליזם מובהק.

עיינתי גם בפסק-הדין של בית-המשפט המחוזי,
וכשקוראים את פסק-הדין רואים אמנם משום מה לא הרשיע את הנאשם לפי
הסעיף החמור. נאמר שם: "יוצא שמעשה הבעילה בוצע חדשיים לפני שמלאו
ללאה שש-עשרה שנה". זאת העובדה כפי שהשופט מסכם אותה. מדוע לא הורשע
הנאשם לפי הסעיף החמור? - הנאשם טען כי לאה אמרה לו בשעתו שהיא בת
18 (אז היתה למעשה בת 15). אין אנו נותנים אמון בדבריה אלה. ואף-על-פי
שלא עורר עורר את ההגנה בפרוש משתמע מדבריו ומדברי בא כוח כי הוא
האמין שהיא מבוגרת יותר". כלומר, הנאשם האמין שהיא מבוגרת מגילה,
היינו מעל לגבול של למטה מגיל 16 שנה. ממשיך פסק-הדין: "אם אפילו סבר
שלאה היא בת יותר מ-16, לא היה לו כל יסוד סביר להאמין שהיא למעלה
מבת 17. כיוון שהמעשה נעשה בזמן שלאה התקרבה לגילה ה-16 יינתן לו
ליהנות מהספק, וההרשעה תהיה בסעיף הקל יותר". הוחלט איפוא להרשיעו
בעבירה על סעיף 152(3). לא ציינתי את פסק-הדין של בית המשפט המחוזי
במלואו, אבל הבאתי זאת בשביל ועדת החוקה, חוק ומשפט.

אם כן, ההצדקה של בית המשפט המחוזי להרשעה
לפי הסעיף הקל יותר היתה בקיצור כזאת: הנאשם בעל ילדה למטה מגיל 16
שנה, ובית המשפט הניח שאולי האמין הנאשם כי היא למעלה מבת 16 שנה,
אבל לא למעלה מגיל 17. אילו זה היה נכון, זה היה אקטוס ראוס לפי סעיף
152(3). בסופו של דבר אמר בית המשפט המחוזי כי הוא מרשיע אותו בהתאם
לאמונתו ונותן לו ליהנות מהספק. כלומר, המנס-ראה שלו בא בסעיף הקל
יותר, והוא הורשע בסעיף הקל יותר.

בית המשפט העליון אומר שזה בלתי אפשרי
כלי לתקן את החוק. ממשיך פסק-הדין העיקרי בענין שהתחלתי לצטט לעיל:
"טוען סר בך, סגן פרקליט המדינה, כי עלינו להתעלם מלשונו המפורשת
של החוק, ולדרוש דיני נפשות על-פי כוונתו של המחוקק, אף אם לא השכיל
להביע את כוונתו בלשון בני-אדם. גוטה אני להסכים עם סר בך כי הכוונה
המשוערת של המחוקק בהוסיפו את סעיף קטן (3) לסעיף 152, לא היתה אלא
להעלות את גיל הנערות שבעילתן אסורה לפי סעיף 152(1)(ג). אבל אם אמנם
היתה זאת הכוונה, הרי היתה לפני המחוקק דרך פשוטה להוציא כוונתו זו

ב. הלוי:

"מן הכוח אל הפועל, על-ידי שיעשה תיקון קל בלשון סעיף 152(1)(ג) ג".
זה התיקון הקל שאני מציע אותו עכשיו. אני לא הייתי מחליט באופן
פורמליסטי כל כך כמו השופט כהן, אלא הייתי נותן חוקף לכוונה המסוערת
של החוק, אבל אחרי שזה אושר ושופט אומר שצריך לשנות את זה על-ידי
חקיקה, אין לנו ברירה אלא לכתוב את הדבר בפירוש.

ממשיך השופט כהן: "מסיבות שלו, שאין אני
בא לנחשן, ראה המחוקק ליצור במקום זה עבירה חדשה ונוספת, אשר, לפי
לשונו המפורשת שראה להשתמש בה, אינה נעדרת כל עיקר אלא בנערה שהיא
למעלה מגיל 16 שנה. כלל גדול הוא שאין עונשין מן הדין, ואין עונשין
מקל-וחומר, אלא עונשין אך ורק על-פי לשון החוק, וספק כל שהוא,
המתעורר מחמת לשון המחוקק המשתמעת לשתי פנים, תמיד פועל לטובת הנאשם.
כיון שכך, אין אני כשלעצמי רואה צורך להיכנס בבירור יתר השאלות
שעוררו הפרקליטים המלומדים בערעור זה, ובפרט השאלה אם עמדה לו למערער
ההגנה האמורה בסופה של סעיף 152(3), ומה טיבה של הגנה זו". כלומר,
בדיוק השאלה שהצעת החוק מטפלת בה - אם האמין או לא האמין - אין
פסק-הדין מתערב. כיוון שהנאשם זוכה כבר מהסעיף הראשון הנוגע לבעילת
ילדה שהיא בת פחות מ-16, ואין זה נכון שהילדה היא למעלה מ-16 שנה,
צריך לזכות לגמרי את הנאשם.

אומר השופט אולשן: "אף אני הגעתי לאותה
המסקנה ללא צורך בטיפול בשאלה הנוגעת להגנה - כלומר המנס-ראה -
וזה מהטעמים הנאים... (מצטט). אומר השופט לבדוי בין השאר "אני נוטה
לדעה שאם בהיה עקביים בפירוש לשון הסעיף, בצטרך לומר שעל החביעה
מוטלת החובה להוכיח, כאחד מיסודות העבירה, שהילדה היתה מעל לגיל
16 שנה. התוצאה היא בלי ספק משונה ביותר, כי אין זה קשה כלל לנחש
מה היתה כוונת המחוקק בהוסיפו את הסעיף קטן (3) לסעיף 152. הדבר דורש
התערבות נוספת של המחוקק. לשון הסעיף 152(3) היא חד-משמעית, ולכן אני
נמנע מלנגרע בסוגיה, כיצד תפורש הוראה בחוק הפלילי שלשונה משתמעת
לשתי פנים, ואם במקרה כזה אין אנו רשאים להיעזר בכוונת המחוקק, כפי
שהיא משתקפת מכלל החוק, המכיל את ההוראה". בית המשפט העליון קיבל
את הערעור, ביטל את ההרשעה ואת גזר-הדין, כי השופטים אומרים, שאפילו
הם חושבים שכוונת המחוקק היתה לא לזכות את הנאשם במקרה כזה, לשון
המחוקק גודמת לזה שהם יזכו אותו.

לעצם העניין, העיקר בהצעות המונחות
לפניכם הוא מחיקת המלים "למעלה מגיל 16" בסעיף קטן (3). אני חושב
שזה יתקן את המעוות, כי כל הקושי נגרם על-ידי מלים אלה.

היו"ר י.ש. בן-מאיר:
ההחלטה הקודמת שנתקבלה קבעה שמוחקים את
התנאי ושבמקום "ש-עשרה" כותבים "שבע-
עשרה". בעקבות זאת היה נוצר מצב, שלו היה אדם בועל ילדה למטה מגיל
16 כשהוא בדעה שהיא למעלה מגיל 16, אבל למטה מגיל 17 - הוא היה מקבל
בכל זאת עונש מאסר של ארבע-עשרה שנה. טוען חבר-הכנסת הלוי שזה לא
צודק, כי המנס-ראה קובעת כאן, ועל כן צריך העונש להיות עונש אחר אם
חשב הנאשם בונה-פידה שהילדה היא למעלה מגיל 16.

ב. הלוי:
הבאתי עכשיו נימוק נוסף, שהתיקון שהוצע
על-ידי הרוב בשעתו אינו עונה על פסק-הדין
של בית המשפט העליון, כי גם לפי סעיף זה בית המשפט העליון היה נותן
שוב אותו פסק-דין.

היו"ר י.ש. בן-מאיר:
ההצעה שמביא חבר-הכנסת הלוי עונה על
הבעיה הנדונה, כי היא מבדילה ואומרת:
אם בועל אדם ילדה שהיא למטה מגיל 16, והוא חושב שהיא למעלה מגיל 16,
אך אינו חושב שהיא למעלה מגיל 17 - הוא צריך לבוא על עונשו, אבל
העונש שיוטל עליו יהיה העונש על בעילת ילדה שהיא למעלה מגיל 16 ולא
זה המוטל על בעילת ילדה שהיא למטה מגיל 16, אף-על-פי שהוא בעל ילדה
שהיתה פחות מבת 16.

ב. הלוי: אבל יחד עם זאת רוצה אני לתקן גם את הקושי שהצביע עליו בית המשפט העליון. כלומר, אם התביעה הכללית פותחת את התיק ורואה שיש לו הגנה סבירה שאמנם האמין כך ולא צריך להאשים אותו בכלל לפי הסעיף החמור יותר, אף-על-פי שהאקטוס ראוס היה לפי הסעיף החמור יותר. לכן מציע אני למחוק את המלים "למעלה מגיל שש-עשרה".

היו"ר י.ש. בן-מאיר: האם היועצים המשפטיים מסכימים להצעה?

א. ידין: אני חושב שחבר-הכנסת הלוי צודק. תיקנו בהצעת החוק נקודה אחת, ופסק-הדין מצביע על נקודה נוספת הטעונה תיקון, ואיני מתנגד שנתקן גם אותה. אני כשלעצמי לא הייתי נכנס לאבחנה של "נערה" ו"ילדה" כמוצא על-ידי חבר-הכנסת הלוי, אבל אני מסכים להצעתו למחוק את המלים "למעלה מגיל שש-עשרה" בסעיף קטן (3).

אני חושב שאין צורך בהקטנת גיל חבר-הכנסת הלוי לגבי 152(1), כי אין צורך שהתביעה תוכיח שהילדה היא בת פחות מ-16 שנה. אנו אוסרים, שאם האמין הנאשם שהילדה היא למעלה מגיל 17, היה לו מותר לגשת אליה והוא פטור משני הסעיפים - גם מסעיף קטן (1)(ג) וגם מסעיף קטן (3). אולם אם דק האמין שהיא בין 16 ל-17 שנה, אין הוא צריך להיות פטור משום דבר, וזאת עדיין עבירה פלילית. במקרה כזה יהיה הענין תלוי בתביעה - אם היא מצליחה להוכיח שהיא פחות מ-16, הוא צפוי לעונש מאסר של ארבע-עשרה שנה, ואם היא מצליחה להוכיח דק שהיא פחות מגיל 17 שנה, הוא צפוי לפי סעיף קטן (3) לחמש שנות מאסר בלבד. כל זמן שאינו מאמין שהוא פטור מעונש ושהדבר מותר, אין לתת לו הקלה.

ב. הלוי: בזמן שהצעתם את הצעת החוק צידדתם בחקיקה, כי לפי האמור בדברי ההסבר - ולא דק לפי דברי ההסבר - אתם מסתמכים על סעיף 12 לפקודת החוק הפלילי משנת 1936(מצטט) ו"לפיכך (כך כתוב בדברי ההסבר) אם האמין הנועל את הקטינה שהיא למטה משש עשרה שנה, כי גילה הוא בין שש עשרה לשבע עשרה, ישא באחריות לפי סעיף 152(3) ודינו יהיה חמש שנים מאסר...". אני בעד ניסוח הדברים ברוח ההצעה הכחולה.

א. ידין: אתה צודק בענין זה.

היו"ר י.ש. בן-מאיר: לפי זה נשאר למעשה המצב המשפטי כפי שהוא כיום. אם כן, קיבלנו את שני התיקונים ואנו מוסיפים את ההסתייגות של חבר-הכנסת הלוי להחלטת הוועדה.

הישיבה ננעלה בשעה 11.30.